

Національно-патріотичне виховання у позашкільному навчальному закладі засобами декоративно-ужиткового мистецтва
Терешина Олеся Володимирівна,
керівник гуртка КДЮТ «Зоряний», м. Бердянськ

У зв'язку з подіями останніх кількох років питання національно-патріотичного виховання дітей та молоді постало особливо гостро. Проблеми недостатньої сформованості патріотичної свідомості, ціннісного ставлення до української культури як визначної складової культури світової, почуття себе як частини українського народу, яка характерна для молодих держав, – все це призвело до розколу суспільних думок щодо виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту демократичних засад української державності. Проте суспільно-політична криза допомогла українській спільноті затвердитись у першочерговості виховання патріотичних почуттів як запоруки миру і злагоди на всіх рівнях соціального життя (в масштабах країни, міста, школи, родини тощо). Залишилось головне – визначити як, де, коли плекати ті тендітні паростки любові до Батьківщини, що мають прорости в дитячій душі? Які складові має включати система виховної роботи в цьому напрямку? Мета цієї статті – довести значущість позашкільної освіти в цілому і декоративно-ужиткової творчості зокрема в питанні формування та розвитку патріотичних почуттів у підростаючого покоління, а також розкрити деякі основні форми патріотично-виховної роботи, які використовуються в роботі гуртків декоративно-ужиткової творчості.

На жаль, до сьогодні в українській навчально-виховній системі не було вироблено впевненого і позитивного досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді. У попередні часи боялися взагалі терміну “національний”, а “патріотичне виховання» сприймали винятково в етнонародному або неорадянському вимірі. [3] Протягом двадцяти п'яти років незалежності України розроблялись програми і концепції національно-патріотичного виховання, проте жодна з них не змогла вилитися в конкретні практичні дії щодо їх втілення у життя, оскільки разом з приходом до влади політичні сили бралися змінювати напрям державного розвитку, а з ним вектори і наенси розвитку освітньої системи.

Так, 2015 року, переосмислюючи досвід минулих років, Наказом Міністерства та науки України було затверджено нову Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді, а також основні заходи з її реалізації на всіх етапах освіти та виховання підростаючого покоління. Згідно з нею, позашкільний навчальний заклад може стати однією із головних освітніх ланок в процесі становлення патріотичного громадянина, оскільки перед українським позашкільням, на відміну від школи, перш за все ставляться виховні, а не навчальні завдання. Цілеспрямована робота держави щодо формування любові до рідного краю, поважливого ставлення до історії та культури українського народу, яка реалізується в сім'ї, дитсадочку чи школі має знаходити підтримку в неформальній

обстановці вільного дитячого та юнацького спілкування. В процесі цікавої та творчої діяльності, яку кожна дитина обирає відповідно до власних уподобань та схильностей, якнайкраще може відбуватися глибоке занурення підростаючого покоління до матеріальної та духовної культури України та, відповідно, її сприйняття в контексті самопізнання та самоусвідомлення.

Відповідно до вказаної Концепції, національно-патріотичне виховання у позашкільних навчальних закладах повинно бути спрямовано на формування:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;

- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;

- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності - працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму. [1, 2].

Організація дозвілля на засадах добровільності та зацікавленості як основна функція позашкільля, варіативність освітніх програм та завдань під час їх реалізації дозволяють не лише ефективно вирішувати ці завдання, використовуючи загальнонавчальні методи, але й шукати нові підходи і шляхи виховання патріотизму - однієї з основних якостей розвиненої особистості.

Декоративно-ужиткове мистецтво є тим соціальним надбанням кожної нації, в якому знаходять відображення світогляд, традиції, художні та моральні цінності, історія країни та народу, що живе в ній. Україна – не виключення, оскільки будь-яке українське ремесло бере свій початок від того самого коріння, що й самі українці. Поєднуючи в собі практичну та естетичну функції, прикладне мистецтво стає тим середовищем матеріальної

й духовної культури рідного народу, яке необхідне для найповнішого розкриття і розвитку природних здібностей дітей та молоді, їх творчості, ініціативності, становлення індивідуальності, формування неповторного духовного світу, власної активної життєвої позиції, почуттів обов'язку, відданості і працелюбності. [1]

В цьому контексті гуртки декоративно-ужиткового мистецтва, відроджуючись після тривалого періоду занепаду, набувають нового значення і перетворюються на вагомий важіль формування засад патріотичної свідомості.

Так, наприклад, робота гуртка «Народна творчість» Клубу дитячої та юнацької творчості «Зоряний» тісно пов'язана з українським народним мистецтвом, відомими промислами та ремеслами: витинанкою, петриківським розписом, писанкарство, українською народною вишивкою, ліпленням з глини тощо. Заняття в гуртку залучають дітей до творчості, розвивають їхні інтереси, підвищують пізнавальну активність, розвивають допитливість, творчі здібності, загальнонавчальні та специфічні навички гуртківців.

Метою діяльності гуртка є формування компетентностей особистості засобами народної творчості. Основні завдання, відповідно до програми, полягають в ознайомленні з поняттями та знаннями, що стосуються народної творчості, оволодінні навичками виготовлення різноманітних виробів, формуванні творчих здібностей, вихованні дбайливого, шанобливого ставлення до народних традицій, національної свідомості; формуванні естетичного смаку та популяризації народних промислів. Задля досягнення поставлених завдань, програма гуртка «Народна творчість» ґрунтовно спирається на народні традиції. На заняттях вихованці знайомляться з культурою українського народу, історією народної творчості різних видів, здійснюють перші кроки у традиційних українських промислах. Таким чином, вказана програма дозволяє інтегрувати та розширити знання гуртківців з історії, народознавства, культурології, краєзнавства тощо, а також щонайповніше реалізувати національно-патріотичний компонент навчальної діяльності. Сприятливі умови для цього створює варіативна частина навчальної програми гуртка «Народна творчість», яка пов'язана з традиційними народними ремеслами. У першу чергу, це дозволяє безпосередньо в саму структуру заняття ввести культурологічні відомості щодо певного виду декоративно-ужиткового або художнього виду мистецтва.

Зробивши необхідний теоретичний вступ до розділу, що вивчається, керівник гуртка переходить до викладення практичного матеріалу. Проте специфіка гурткових занять цього напрямку полягає в можливості комбінувати практичну діяльність вихованців з усними формами навчально-виховної роботи. Тож, коли базові навички вже засвоєні, педагог може надати вихованцям додаткових відомостей про історію виникнення ремесла, відмінних особливостей українського декоративного мистецтва, традицій вжитку створених виробів тощо, паралельно з практичною діяльністю, застосовуючи для цього метод бесіди, розповіді, обміну думками та ін. Як

показує практика, занурюючись у світ народної творчості, діти поступово починають проявляти інтерес і до інших аспектів української культури. Тому керівник гуртка має нагоду впливати на емоційний світ дитини, плекати патріотичні та національні почуття гуртківців.

Під час виготовлення гуртківцями декоративних чи декоративно-ужиткових виробів важливе місце, крім суто технічної сторони, має й мистецька сторона цієї справи, яка полягає насамперед у визначенні

Рис.1,2 - Приклади робіт вихованців гуртків «Моделювання іграшок-сувенірів» (зліва), «Декоративні квіти з тканини» та «Народна творчість» (справа)

художньої ідеї твору, в основу якого покладено той образ чи сюжет, який виникає в уяві дитини, тих думок і почуттів, які вона хоче передати оточуючим. Виготовлення виробів, наприклад технікою аплікації соломкою, вишиванням, може передбачати створення таких художніх композицій, які відображають історію українського народу, його визвольний рух і звиягу сучасних захисників рідного краю тощо (рис. 1, 2).

Також ідеєю сюжету чи образу, який використовується в гуртковій роботі, може стати народна казка, пісня, літературні твори видатних українських авторів або, навіть, мультиплікаційний фільм. Усвідомлюючи шедевральність українських витворів в різних видах мистецтва, їх визнання

не лише на Батьківщині, але у всьому світі, посіють в душах дітей перші паростки гордості за рідну землю і свій народ (рис. 3).

І хоча діяльність гуртка «Народна творчість»

Рис.3 - Заняття-вистава «Казка – вигадка, проте цюсь тут, браття, не пусте!» (за мотивами українських народних казок)

спрямована саме на вивчення українських мистецьких технік, та сама робота з національно-патріотичного виховання може проводитись на заняттях інших декоративно-ужиткових гуртків, зокрема «Модельовання іграшок-сувенірів», «Виготовлення декоративних квітів з тканини». Однак при цьому слід пам'ятати, що формування патріотично-громадянської свідомості потребує системності та багатогранності знань педагога, створення тісного зв'язку теорії з практикою, використання форм і методів, які відповідають природі дитини. Тільки за таких умов буде рости та дужати любов до рідного краю.

Наприклад, під час вивчення тем з розділу «Штучні квіти», слід приділити більшу увагу технології виготовлення квітів, характерних для українських земель. Для цього вихованцям пропонується виготовити квіти для вінка. Але від керівника гуртка залежить розуміння дітьми того, що це не тільки чудова прикраса, а й перш за все — важлива складова нашої культури. Адже віночок, сплетений з квіточок і трав, оздоблений яскравими стрічками, — один з найдавніших українських символів. Мало навчити гуртківців виготовляти квіти та способів поєднання їх у вінок. На заняттях вихованці мають познайомитись з композиційним складом вінка, обрядом вінкоплетіння, його видами, значенням квітів, символікою стрічок тощо.

Так само, при вивченні теми «Українська народна вишивка», з вихованцями проводяться бесіди «Особливості візерунків і сполучення кольорів на вишивках різних районів України», «Традиції оздоблення вишивкою рушників та одягу в Україні». Опановуючи мистецтво вишивання, вихованці, непомітно для себе, і засвоюють моральні цінності української нації, і залучаються до традиційної обрядовості, і починають сприймати світ крізь призму художньо-естетичних уподобань нашого народу. Починати роботу з національно-патріотичного виховання дітей засобами традиційної української вишивки можна вже з найменшого віку, наприклад, під час виготовлення одягу для ляльок.

Знайомлячись з символікою писанкарства вихованцям пропонується відгадування загадок про рослини-символи. У такій формі викладений матеріал сприймається гуртківцями більш доступно та запам'ятовується дуже легко. Також пропонуються завдання на основі отриманих знань зі складання орнаментів без використання традиційних матеріалів (замість того вихованцям пропонується використати відбитки певних речей або овочів чи фруктів тощо). Хоча такий візерунок і не буде «суто українським», проте він наближує дітей до усвідомлення культурної спадщини: їм стає близьким, зрозумілим символізм елементів народного вбрання чи значення візерунку на глечичку. Вони, переосмислюючи надбання минулого, надають йому сучасних барв і продовжують життя українського етносу.

Під час опрацювання перерахованих тем доцільним буде організувати роботу вихованців у формі колективної творчої справи, особливо якщо в гуртку переважають діти молодшого віку. Це дасть змогу найменшим відчувати свою корисність у спільній творчості, старшим — відчувати себе досвідченими та відповідальними при допомозі малюкам; сприятиме згуртуванню вихованців, усвідомленню ними своєї спільності як колективу.

*Рис.4 - Вихованка гуртка
«Народна творчість» в постійно
діючому українському куточку*

*Рис. 5 - Один із варіантів
тематичного куточку
«Гостинна Україна»*

А що це, як не перші кроки до розуміння власної ролі в контексті громади, народу, держави?

Однією з практичних форм формування стійкого інтересу до культури та історії власного народу в гуртках декоративно-ужиткового напрямку є створення в навчальному кабінеті українського куточку та догляд за ним. В залежності від віку дітей, рівня їх навченості, наповнення куточку може бути постійним (експонати для експозиції відібрано керівником гуртка на відносно тривалий період) або змінно-тематичним (вихованці приймають участь у створенні куточку, підборі та оформленні композиції, яка має тимчасовий характер). В останньому випадку цей осередок української культури набуває динамічності і більшої ефективності, оскільки зміни в його оформленні привертають увагу дітей, надають можливості продемонструвати власні знання та вміння з декоративно-ужиткових мистецьких технік, проявити самостійність при прикрашанні класу. Змінюватись цей куточок може не лише до календарно-обрядових традицій українського народу, а й відповідно до тематичного перебігу навчального процесу як у позашкільному закладі, так і в школі (рис. 4, 5).

Описані вище форми і методи - елементи складної та багатогранної системи виховання та розвитку національно-патріотичних та громадянських почуттів у підростаючого покоління в Клубі дитячої та юнацької творчості «Зоряний». Ця система включає до себе також низку заходів, кожен з яких вносить свій вклад у формування дитячої особистості. Крім вже вказаних специфічних форм виховної роботи, у зазначених гуртках протягом навчального року діти залучаються до участі в тематичних культурно-

Рис. 6 - Участь гуртка «Народна творчість» в загальноклубному заході «Масляна – це ми!»

відповідних костюмів чи їх елементів, атрибутів для сценічних виступів вихованців інших гуртків, тим самим глибше сприймаючи смислове наповнення цих заходів, споріднюючись з ними (рис. 6).

Тож занурення в світ народної творчості, зокрема декоративно-ужиткового мистецтва, є важливою складовою національно-патріотичного виховання. Кожне заняття, кожний навчальний або виховний захід - новий крок в пізнанні дитиною не лише свого народу, своєї країни, але й себе самої як частини України. І від нас, дорослих, залежить яким буде цей крок, бо патріотизм дитини неможливий без патріотизму дорослих, що її виховують.

масових заходах (пізнавально-ігрова програма «Нашадки козацької слави», літературно-музичний вечір «Ми за спокій та мир на Землі!», розважальний захід «Масляна – це ми!» та ін.), до підготовки та проведення виховних заходів («Стежиною казки до серця дитини» з нагоди 95-річчя В. О. Сухомлинського, «Від кирилиці до Кобзаря» до Дня української писемності та мови тощо). Залучаються гуртківці і до створення

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України: від 16.06.2015 р. № 641 – К.: М-во освіти і науки України, 2015. – 10 с.

2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах, додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641 - К.: М-во освіти і науки України, 2015. – 31 с.

3. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства оборони України, Міністерства культури і туризму України: від 27.10.2009 р. № 3754/981/538/4 – К.: М-во освіти і науки України, 2009.

4. Закон України «Про позашкільну освіту» Верховна Рада України; Закон від 22.06.2000 № 1841-III – К.

5. Гевко О.І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання»/О.І. Гевко. – К., 2003. – 26с.